شیعر و تازەگەری و کەلەپوور

خالید جووتیار
(کۆیە)

(١)

تازەگەری لە شیعردا چەمکێکی فراوان لە ڕووبەری دنیای شیعر وەردەگرێت. هەموو ڕەگ و ڕیشاڵەکانی چرۆ دەکات، بەتایبەتیش تەکنیک دەکاتە جۆری دەربڕین، زانایەک دەڵێت: مرۆڤ شێوازە، دیارە شیعر هەر تەنیا خەیاڵ و بەرزکردنەوەی چێژ و فانتازیا نییە، شاعیر بۆ مەبەستی چەواشەکردنی بەکاریان بهێنێت، پێکهاتەکانی شیعر لەگەڵ پێکهاتە پڕ کێشەکانی دەروونی مرۆڤە، چۆن بیردەکاتەوە، یان چۆن دیاردەکانی دەرەوە لەگەڵ جۆری بیرکردنەوەیدا ئاوێتە دەبنەوە و چ کاردانەوەیەک دەسازێنێت، لەزەمەنێکی کورتدا چەندان وێنەی تێکشکاو دەخاتەوە بەر شاشەی زەین و هەندێکیان ڕادەگرێت و چەند دەمێک خولیای دەبێتەوە بۆ تاوتوێکردنی وێنەکان و ئاراستەکردنی پرسیار و نیشانەکانی دیکە، بۆ جووڵاندنی تەنە غەریبەکانی خەیاڵ و خولْقاندنی بوونەوەرێکی دیکە، یان دیاردەیەکی دیکە، کە تەنیا بەزەبری دەسەڵاتی هونەری دەکرێت بە بەرایی خۆیان ناچن، بەو بارەی شیعر لە هەموو بوارەکانی دیکەی ئەدەب چڕترە، کورتکردنەوەی چەندان بابەتە لە ڕستەیەکی ئاماژەییدا؛ بۆیە ئەو وشانەی دەکەونە ڕستەی شیعری ناکرێت وشەی ئاسایی بێ هێز بن، وشەکان لەناو ڕستەی شیعریدا هێزێکی تریان دەخرێتە پاڵ، یان مەودای دیکە لەزەمەنێکی دیکەدا دەدۆزنەوە، بۆیە هەندێک شیعر لەسەردەمی جیاجیادا دەخوێنرێنەوە، یان چەمکی تازە لەسەردەمی تازە وەردەگرن، شاعیر ئەوانەی ئەو ناوەیان شایستە بێ،

بێگومان خوێندنەوەی جیایان هەیە، ڕوانینی وایان هەیە هەموو بوارە ڕۆشنبیرییەکان و ڕامانی تازە وەردەگرێت لە شێلانی کەرەستەی شیعر شارەزایی لەبواری دەربڕین، یان دۆزینەوەی زمانی شیعر ئەرکی هەڵگرتن و پاراستن و لوولدانی لێکدانەوە تازەکان وەردەگرێت بۆ ئایندە، مەبەست لە تازەگەری بەنوێ ڕوانینە بۆ هەموو پێکهاتەکان لە بەینی شیعر و خود ئەو شێلانە گیانێک دەخاتە ناو شیعر زەمەنی خۆی ڕەت بکات و لێکدانەوە و ڕوانینی تازەش دەبەخشێتە داهاتوو، بۆیە هەست دەکەین لەگەڵ بابەتێکی سەردەمدا دەژین، ئەو جۆرە داهێنانە هەزاران ساڵ دەخایەنێت وەکو داستانی (گلگامش)، کە ڕووبەڕووی پرسیارە نەمرەکانی بوون و پێوەندییە شاراوەکانی دەروونی مرۆڤ بووەوە، زمانی شیعری (نالی) ئەگەر بە ئێستای زمانی شیعری بەراورد بکرێت گۆڕانکارییەکی زۆری بەسەردا هاتووە، بەڵام لە ڕاستیدا زمانی داهێنان، زمانێکی یەکگرتووە، بۆیە خوێنەر هەمان ئەو جوانییەی لێ دەبینێت کە لەزمانی سەردەمیدا هەبووە، شێواز لە شیعردا شێوەی ئەندازەیی نییە، بەڵکو پڕکردنی وشەکانە لە چەمکی باڵا، لە خوێندنەوەیدا شێوەی تر وەردەگرێت وەک لە هەندێک شیعری (ئەنوەر مەسیفی) جوانە مەرگدا بەرچاو دەکەوێت، یان (مەسیفی) بەهەستیارییەوە ڕووی لە فۆرمالیستی کردبوو بەو بارەی ناوەڕۆک زۆر بارگرانی خستووەتە سەر چێژی خوێنەر. شاعیر بابەت چۆن هەڵدەبژێرێت، یان چ دەکرێتە بابەتی شیعر، ئەوەیان مەرج نییە هەموو کارەساتە گەورەکانی شیعری پڕ داهێنانی لێ دروست ببێ، ئەو ڕوانینە لای شاعیر دەگۆڕێت، ئەو دەتوانێت بابەتی نەمر لە بینایی جوان هەڵبژێرێت، هەندێک بابەت هەن لەگەڵ مرۆڤ گەورە دەبن و مەودای دیکە وەردەگرن تا لە ئایندەدا مەودای فراوانتر وەربگرێت، (شێرکۆ بێکەس) لە هەندێک چامەیدا تەواو باڵادە شیعر دەگرێتەوە، تەوزیفی دیکە دەداتە کەس و شوێن، هەوڵ دەدات زەمەنێک بۆ ئایندە ئامادە بکات، بەڵام لە ئاکامیدا گۆشەگیریان دەکات و دەیەوێت لەسەر شکۆمەندی ڕابردوو خۆی بنیاد بنێتەوە، کە ئەمە لە ڕوانینی (شێرکۆ)دا باڵادەستی کردووە بەتایبەتیش لە (داستانی مامە یارە، دەربەندی پەپوولە، بەردە قارەمان)دا ئەو مەودا فراوانییەی باڵادە شیعر نەفەسێکی درێژ و دەریایەک وشەی جوان و ناشیرینی دەوێت لە شوێنی خۆیان بەکاربێنەوە ئەو کارە جوانانەی (شێرکۆ) تەواو لەگەڵ چامەکانی (کەریم دەشتی)دا جیان کە لە دوو بینایی بابەتەکان هەڵدەبژێرن (دەشتی) ڕووداوی گەورە ورد دەکاتەوە سەر ڕەچەڵی خۆیان لە بەشە وردەکانەوە چامەیەک دروست دەکات لە کەشوهەوایەکی عاریفانە کە دەسەڵاتی جوانی و سرکی وشەکان مانای دیکەی پێ دەبەخشن، مەبەستم نییە بەراوردکاری بکەم، بەڵکو دەمەوێت ڕامانی جیا لە باڵادە شیعردا بدۆزینەوە.

(٢)

سەردەمەکان کاتێک لێک دوور دەکەونەوە پێوەندییان لاواز دەبێ، یان دوایی ڕیشاڵێک نامێنێ لەگەڵ بەرایی خۆیدا ئەگەر هەندێک ڕیشاڵی پێوەندی هەیە نەخرێتەوە سەر زەمەنی ڕابردوو، ڕاستە لەگەڵ ئێستا ڕابردووەک دەژی ئەویش هەوڵ دەدا لێکترازانێک دروست بکات، یان لە بەهای جوانی ئامادەیی کەم بکاتەوە و شێلووی بکات، بەڵام بەرگەی بەرفراوانی پێوەندییەکانی دیکە ناگرێت، کە بەرەو پێش دەچێ، هەموو سەردەمێک لەناو کایە مەعریفیەکانی خۆیدا کاردەکات. گرفتەکان بەڕابردوو چارەسەر ناکرێن لەبەر فراوانی ژیان و کێشەکانی چەندان هۆکاری ورد و سیستەمی کارا کاریگەرییان لەبواری جموجووڵەکانی مرۆڤدا دەبێت ئەو ئەرکەی دەکەوێتە سەر مرۆڤ تەنیا لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە دەستنیشان ناکرێت، بەڵکو بەهاو کاریگەری تاک لە پێوەندییە گشتییەکانیش وەک بوونەوەر دەکەوێتە بەر دەسکەوتی زانینەکان. دەڵێن ئەمڕۆ دوێنێ نییە بوون لە گەرمەی گۆڕانکارییەکانی ژیان و بەردەوامیدا کار لە دەوروبەر دەکات و ئەنجامی نوێ و پێوەندی نوێ دەخوڵقێنێت، نەک لە حاڵەتی ڕەت بووندا، بۆیە زەمەنی ڕابردوو ناتوانێت لەگەڵ زەمەنی ئێستادا هاوهەست بێت لە پێگەی جوانکردنی ژیان، یان نەخشاندنی مەبەستەکان، کەس ناتوانێت کاریگەری لەسەر زەمەنی ڕەت بوو بکات، یان ژیانی لێ جوانتر بکات، ئەوە لە داهاتوو دەچێت، کەچی هەندێک لە شاعیران لەگەڵ ڕابردوو بە کاری تێنەپەڕ زەین دەدەنەوە ڕووداوەکان، ئەوەش هەوڵێکە بۆ خواوەندایەتی. چۆن ڕابردوو بخەیتەوە بەر ڕکێفی خەیاڵی ئێستا. واتا ئێستای بەردەوام ئەوە لە جۆری ڕوانینی (دڵشاد عەبدوڵلا) لە هەندێک چامەی دیارە، ئەگەرچی ئەو کارکردنە هیشتان نەبووەتە پەیڕەو، یان ڕێبازێک لە

ڕوانین، لێرەوە سەردەمەکان دەترازێن، ڕەگەکانیش بۆ بەرهەم هێنانی هەمان ئاکامی پێشان لەسەر داهاتوو موتوربە ناکرێنەوە، چونکە ژیان کەس و پێوەندی جۆراوجۆر لەسەردەمی خۆیدا دەخولقێنێت کەسی ڕابردوو لە پێوەندی نوێدا شوێنی نابێتەوە، یان تووشی سەر لێ شێواوی دەبێت لە ژیاری سەردەمدا ئەگەر سەرنجێک بدەینەوە سەردەمەکان تایبەتمەندی هەیە، گرفتی خۆی هەیە، کردەی شاراوەی هەیە، مرۆڤەکان لە ڕێڕەوێکی دیکەدا کار دەکەن، وەک نموونەی سەردەمە جیاجیاکانی (سۆمەرییەکان فیرعەونەکان، عەباسییەکان).. تاد، لە هەمان کاتدا دەسەڵاتی ئایینی و سیاسی جۆری ئەو پێوەندییانە دەستنیشان دەکەن و لە هەمان کاتیشدا لەگەڵ یەکدا جیاوازن، بۆیە لەژیاندا ژیاری جۆراوجۆر دروست بووە، ڕێڕەوی جیا دروست بووە، سیما و مۆرکی سەردەمەکان وادەکەن خەڵکەکانی لێ بناسینەوە، دەشێت سەردەمی ئێمە بەسەردەمی ڕاپەڕین ناودێر بکرێت، سەردەمی دەسەڵاتی خۆماڵی بە واتا جۆراوجۆرەکانییەوە ئەو سەردەمە جیایە لەگەڵ سەردەمی حوکمڕانی بەعس، ناکرێت لەڕووی دەروونییەوە بەراورد بکرێت، دوای ڕاپەڕین ژیانی کوردەواری بە هەموو ماناکانییەوە گۆڕاوە، لە بیرکردنەوەی تازە، پێوەندی هەمەلایەنەی تازە، سەردەمی ئازادی و بەرەڵڵایی لە پێوەندەکان، ئێستا ئێمە لەگەڕانداین بۆ دۆزینەوەی مانا جوانەکانی ژیان ئەوانەی بەدرێژایی مێژوو بەتاسەوەی بووین، تاک دەوری نەبوو لە چەکەرەکردنی چەمکە جوانەکانی ژیان تاکی بن کاریگەری شێواوی ڕۆژگار تەنانەت دۆزینەوەی ڕەگەزەکانیش بۆ بەرزکردنەوەی ژیان کاریگەرییان نەمابوو، دواتر ئەرکە ڕووناکبیر بۆ چۆنیەتی پاککردنەوەی مێژوو، ڕوونکردنەوەی هۆکارەکان نغرۆ بوون لە دنیای جوانی و سەرکێشی و عەبەسیەت و بنیادنان بگەڕێت، بیربکاتەوە، مرۆڤی دەسەڵاتی خۆماڵی بەمانا بەربڵاوەکەی، کە ئازادی تاک لەتێکەڵبوونەوەی ساتەکان دەسازێت، بەڵام هەموو ئەوانە جارێک مانایەکی فراوان دەبەخشێت، نەک وەکو دیاردەیەکی ژیاری و تایبەتمەند، سەردەمی ئێستا سەردەمی ڕاڕایی و دوو دڵی و نیگەرانییە، گومان لەدۆزینەوەی مانا دەکرێت بەو پێوەندییەی ئێستای، هەمیشە قورسایی گۆڕانکارییەکان دەکەوێتە ئەستۆی ئێستا کە پێوەندییە ئاڵۆزەکانی لێ یەکلا دەبێتەوە، بۆیە ژیان بارگرانییەکەی لەو ئامادە بوونەیە کە ژانی گۆڕانکارییەکان دروست دەبن، مرۆڤ لە حەزەکانی تێر نابێت، بەڵام هەندێک حەز هەن سیمای گشتی وەردەگرن، کۆمەڵگەیەشیان پێ دەناسرێت لە پەنای ئەوەش ئازادی تاک چێژی خۆی لێ وەردەگرێت، کە ڕەنگە ئەو چێژە لەوانی دیکە هەستیارتر بێت من وەک بۆچوونی تاکی ئەو سەردەمە دەسەڵاتی کورد ئەگەرچی قورساییەکی زۆری خستووەتە سەر خەڵک، بەڵام لە هەمان کاتدا گەڕانە بۆ سەردەمی دۆزینەوەی واتا لە چەمکی نوێ، وا خەریکە تاکی کورد بە ئەشکەنجە و نالەباریش بێت شوێنی خۆی تێدا بکاتەوە، ئەو لایەنە لە جموجووڵی ڕۆژانە و بەرفراوانی پرۆژەی بەرفراوانی ڕووناکبیری نزیک دەبێتەوە.

(٣)

دڵنیام هەموو ئەو شیعر و دیوانانەی دوای ڕاپەڕین چاپ کران بە شێوەیەکی هەڵبژاردەیی لەبەرژەوەندی تازەگەریدان، مەرجیش نییە هەموویان تازەگەر بن، یان بەرهەمی داهێنەرانەبن، بەڵام بیرکردنەوەکە وای لێهاتووە دەبێت سەردەمیانە بن، زەمەنی نووسینی شیعری کلاسیک بەسەرچووە، خوێندەواریش کەم بووەتەوە، تەنیا بۆ لێکۆڵینەوە شیاوترن، یان نرخاندنی کلاسیکی کوردی و ناساندنی بەخوێنەری ئەمڕۆ، بۆیە ناوە نوێیەکانی ئەمڕۆ موژدە بەخشن، هەوڵن بۆ دۆزینەوەی بەرهەمی تازە ڕێژەی بەرزبوونەوەی بیرکردنەوەی نوێ باڵاتر دەکەن، گوێ لەتازەگەری گفتوگۆی سەردەمییانە دەگرن، لە بنەچەدا بیرکردنەوەکە گۆڕاوە بۆیە دەکرێت بابەتی تازەش بدەن، هەستی گوێگر بگۆڕن ڕووبەرێکی فراوان لە هەڵچوونی تازە لە ڕاوێژ و نەستی وروژاوی تازە بخەنە سەر خەرمانی شیعری نوێ، ناوی وا پەیدا بووە پێش ڕاپەڕین کز بوو، یان ناوی شیعری نەبووە، چەندین ناو هەبوون بەرگەی گۆڕانکارییەکانیان نەگرت، لەسەردەمی ئازادی نووسیندا لە شاعیرییەوە بوونە ڕۆژنامەنووس، یان کاری دیکەیان هەڵبژارد، هەستی نەتەوایەتی سنوور تەسک و دروشمەکان پاشەکشەیان کرد، سەردەم هی بیرکردنەوەی هێمن و تەکنیک و بەقووڵی ڕوانینە بۆ ژیان، زەمینەیەکی لەبار هەیە بۆ خوێندنەوەی بابەتی نوێ، با هەمووشیان لەیەک بابەت نەبن، والا بوونی دەروازەی تەکنەلۆژیا و جیهانگەرایی بە هەموو ئامێرە نوێیەکانی پێوەندییەوە لەبەردەم کوردەواریدا وای کردووە تەواوی کۆمەڵگە بەرەو ئاستێکی دیکە بڕوات، زمانی نووسین

گۆڕاوە، نووسینگەکانی کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت گەنجان بەرەو کەشوهەوایەکی تر دەبەن، سەردەم پێویستی پێیەتی، ئەو سەردەمە بە تێکڕای پێوەندییەکانی لە خزمەت شیعری تازە و چەمکی تازەدایە، چاوەڕوان دەکرێت گۆڕانکاری چاکتر لە ڕوانین و خوێندنەوەشدا دروست ببێت.

(٤)

تازەگەری لە شیعر و کولتوور دوو چەمکن ماوەیەکی زۆرە هەموو تەوژم و هەوڵەکانی گرتووەتەوە نێوانیان، یان پێوەندیان بە هەماهەنگی ناڕوا، هەمیشە کێشەیەک هەیە وەک جووڵەی ژیان ئەو ڕامانە بەرەو پێشەوە دەبات، کورد نەتەوەیەکی کراوەیە عەقڵی بەرایی کورد، بە فراوانی و هەستیاری دەڕوانێتە ژیان و پێوەندییەکان توانای وەرگرتن و لێکدانەوە و تەبایی کردنی هەیە، بۆیە لە ڕابردوویدا بەکراوەیی لەگەڵ ڕۆشنبیری دەوروبەر و ژیاری نەتەوەکانی دیکەدا پێوەندی گرتووە، سروشتێک دنیایی هەیە زۆر هەستیارە لەگەڵ ڕووداوەکان، سەرەتای زۆر بابەت دەباتەوە سەر باری هەڵکەوتنی دەروونی لەوێوە سەرنج دەداتەوە خەیاڵ، ئەدەبیاتی دنیایی مرۆڤی کورد لە کولتووریدا زۆر دەوڵەمەندترە لە ئەدەبیاتی ئاخیرەتی، کە شێوەیەکی دیکەی بیرکردنەوەیە. چێژ وەرگرتن و ڕوانینی هوشیار دەربارەی خود و دەرەوەی وای کردووە ناسک بێت لەڕوانین و گەڕان و دیتنەوەی ڕیشاڵی پێوەندییەکان، ئێمە لەناو کولتوورێکی خۆمانەی ڕووتدا ناژین، لەدنیاش کولتووری ڕوون نییە، بۆیە هەست دەکەین خەیاڵمان لە شوێنێک دەوەستێت کە قەدەغەکان دەست پێ دەکات، بەڵام شاعیران لەمێژووی ئەدەبی کوردیدا ئەو سنوورەیان بەزاندووە، ئەوەی کەوتبێتە بەر خەیاڵی شاعیرانە لێیان لانەداوە، چونکە شیعر خۆی هەوڵی دۆزینەوە و خستنەڕووی هێماکانە بە باری هەست و ڕوانین، لە شیعردا مامەڵە لەگەڵ دیتراو و نەدیتراو کراوە، ڕۆح خراوەتەوە بەر ئەو شت و بوونەوەرانەی پێویستن دیالۆگیان لەگەڵ بکرێت، یان شاعیر ویستوویەتی بوونەوەرێکی دیکە بخوڵقێنێ کە خۆی مەبەستی بووە، ئەوە گیانی شیعرە دەخرێتە بەر ئەو بوونە، شاعیری کورد هەمیشە لەگەڵ کولتووری خۆی لەکێشەدا بووە وەختێ بابەتە ڕووناکییەکان دەخوێنێتەوە گۆشەگیر دەبێت لەگەڵ باری زەینی خۆی دەکەوێتە کێشە، تا بتوانێت سەرنجی نوێ بداتەوە ژیان. شیعری کوردی ئەگەر بەراورد بکرێت لەگەڵ شیعری جیهانی، دەکرێت چەندان نموونەی جوان پیشان بدەین، جارێک نازانم پێناسە چییە بۆ شیعری جیهانی و بۆچی ئەو هەموو شیعرە جوانەی کوردی جیهانی نییە، شاعیری بەتواناو تەکنیکارمان هەیە بەکێشە مرۆڤایەتییەکان دەناسرێن و نەتەوەکانی دیکەش شاعیرەکانیان لەیەک ئاست نین، هەست دەکەم چەند شاعیرێکمان هەیە زۆر خوێندەوار و ڕووناکبیرن ڕادەی ڕۆشنبیرییان بەرزە بەرهەمی جوان و ڕەنگینیان هەیە، بەڵام بەرهەمەکانیان بۆ زمانی بێگانە وەرنەگێڕدراون، لەسەر ئاستی جیهان کەم دەناسرێن، یان هەر ناناسرێن، زەبین بدەنە ئەو شیعرانەی کراونەتە کوردی جیاوازی لەگەڵ شیعری کوردیدا نییە، ئێمە نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت و فەرامۆش کراوین، بەرهەمی جوانیشمان هەبێت هەر بچووکی دەکەینەوە، دەنا لە شیعردا لە هەموو بابەتەکانی دیکە پتر کارامە و لێهاتووین هەر نا نەتەوەکەمان لەپێکهاتە و شوێن و دەروونەوە شاعیرانە هەڵکەوتووە، کێشەکە ئەوەیە ڕووناکبیری پێویستمان نییە ئەو شیعرە بەرزانە بە دنیا بناسێنێ، هەڵسەنگاندنیان بۆ بکات، من کەوا دەڵێم دیارە مەبەستم هەموو شاعیرەکان نییە، مەرج نییە شاعیر چەندان ساڵ بگەڕێتەوە دواوە. لەگەڵ کەلەپووری ڕابردووی جارێکی دیکە سەرنج بداتەوە ژیان و کەوتنەکان بکاتە سەرکەوتن، نووشستییەکان بکاتە ڕابوون، ئەوە ناشیرین کردنی کولتووری نەتەوەیەکە، ئەو نموونانەی من لە خەیاڵمدان بینای تازەیان هەیە بۆ هەڵچنینی شیعری بەرز بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردنیان لەگەڵ وشە و داڕشتن و چەمکەکانی ژیان، پێشان شیعر چەند ڕاستەوخۆ باسی کێشە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی بکردایە ئەوەندە لە خەڵک نزیک دەبوو، واتا شیعری میللی بوون. ئەمڕۆ ئەم جۆرە هەستە زۆر لە چێژی شاعیر و خوێنەریش دوورکەوتووەتەوە. ئەمڕۆ شیعر دەچێتە ناو برینە مەودای ورد لە ژیان، مەرامەکان بۆ زەمەنی ئایندە دەپێچێتەوە، لە مرۆڤی پەراوێز کراو دەدوێت، خودی خۆی لەسەر خاکی وڵاتی خۆی تووشی نامۆیی بووە، ئەو کێشانە کێشەی سەردەمن، ناکرێت ڕاستەوخۆ بەچەند وشەیەکی سادە باس بکرێن، ئەو شاعیرانەی لەناو خەمە تایبەتمەندەکانی کوردەواری پەلوپۆ بۆ جیهانی فراوانی شیعر داوێن و سەرچاوەکانیان ئەدەبیاتی خۆماڵین ئەوانە (سەباح ڕەنجدەر)یان لێ دەربچێت هیچیان نەبوونە ناوێکی دیار و تایبەتمەند،

ئەوسەرەتایە پێشتر زۆربەی شاعیرانی لەم جۆرەی بردەوە سەر دەماری شیعری لیریکی، بەڵام (ڕەنجدەر) جەختی لەسەر زەینییەت کردەوە و وردتر و جوانتر و شاعیرانەتر توانی لەڕێگەی بەرهەمە وەرگێڕاوەکان بۆ زمانی کوردی و سوود وەرگرتن لەتاقیکردنەوەکانی بەرلەخۆی تایبەتمەندییەکی دیار بۆ خۆی شیرازە بکات. ئەوە زەبری دەسەڵاتی خوێندنەوەی بەردەوام و جددییە.

(٥)

لاوک ژانرێکی ناوازەی ناو کولتووره دەکرێت وەک شیعری تازە لەڕووی فۆرمەوە قسەی لەسەر بکرێت و سەرەتای جوانکردنی شیعری لێ دەستنیشان بکەین، بەو بارەی لاوک بەشە لیریکی داستانە، هەموو بنەڕەت و تایبەتییەکانی شیعری نوێی هەیە. بە تایبەت باڵادە شیعر، مەودای هەڵبژاردنی بابەتی هەیە لەگەڵ بنیادی لاوک تێکەڵ دەبێتەوە، هەناسەیەکی دوور و درێژی مرۆڤە لەبەرانبەر ڕووداو، چڕکردنەوەی سەرجەلەی کارەساتە لە ماوەیەکی دوور و ئەنجامێکی تراژیدی بۆ جارێکی دیکە بنیادنانەوە و هەڵچنینی کەسێتی مێژوویی لە بواری کارەسات و شوێنی شیاوی کەسەکان لەو جەنجاڵییەی مرۆڤ تووشی هەڵوەستە و گێژەن دەکات.

لە کولتووری کوردەواریدا لاوک نەفەسێکی درێژە بۆ خوێندنەوە و دروستکردنی کەسێتی بەڕەزمێکی ڕەسەنی ناوەوەی دەروون چۆن مرۆڤ گازی دەرەوەی خۆی دەکات، یان چۆن خۆی دەدوێنێت. لەڕووی ناوەرۆکەوە دیالۆگ و دەنگ و تاک و کۆڕاڵە، دابەشکردنی گوتن لەسەر بنەمای ڕۆڵی دیار و نادیار سەرەکی و پەراوێز تەنیا ڕووداوەکە ناگێڕنەوە، تۆمار کردنەوەی کارەسات نییە وەک مێژوو تۆماریان دەکات هەستی شاعیرانەی دەخرێتە پاڵ لەناکاو دەنگی کتوپڕ پەیدا دەبێ بۆ جۆشاندنەوەی لاوک، یان واگا هێنانەوەی لایەنە پەراوێز خراوەکان، گێڕانەوە هەیە ڕوونکردنەوە دەداتە لایەنەکانی لاوک، یان دەورەکان ئاراستە دەکات، ناوەرۆک پێمان دەڵێت ئەو سەربردەیە چییە و بۆ وەکو بەرهەمێکی داستان بووەتە لاوک و بەدەنگ و شەپۆلەکانی قورگ دەگوترێتەوە، گوتن و دەربڕینی زیادەی لێ لادەین، ڕێک وەکو چامەی ئەمڕۆ دەنووسرێتەوە، بەرزی و نزمی درێژکردنەوەی شەپۆلی دەنگ لەپڕ وەستان، بزافتنی دەموچاو ئاماژەکانی دەست و کپ بوونەوە، هەموو ئەوانە لەگەڵ تەونی داڕشتنەکە تێکەڵن. خەیاڵ بۆ بەرزکردنەوەی ڕادەی چۆنیەتی ڕووداوەکەیە نەک توخمی ڕازیکردن و سۆزداری، فۆرمی لاوک پێویستی شێوەی دەربڕینەکەیە، شێواز ناوەرۆکەکە ئاراستە دەکاتەوە لەگوتن، بۆیە ڕایەڵی بەرایی دانانی لاوک بەربڵاوە، شوێن نەخشەی شانۆیەک دەگرێت و گۆشەی بەتاڵی نییە لە بەینی کەس و ڕووداو ئەو چڕیە پێوەندی تەواوکەری هەموو ڕووداوەکەیە ئەگەر گۆشەی بەتاڵ هەبوو بینەر، یان گوێگر پڕی دەکەنەوە، ئەوە لەشیعردا خاڵە لەدوای یەکەکان و دەبێتە فۆرم.

لاوک لە شێوە و ناوەرۆکدا شیعرە، هەر ئەوەش وای کردووە بەرایی ئەدەبیاتی زارەکی بە بەیت و حەیران و هۆرە لە ڕەگە دوورەکانی مێژوو بخزێنە ناو ئەدەبیاتی شیعر کە پەناگەو پەرستگەی دیالۆگ و ڕووبەڕووبوونەوەی خود بووە، بابەتی لاوک کەرەستە خاوەکەی ڕوواوە، هونەرمەندێک، شاعیرێک دێت، دوای ڕووداو مامەڵەی لەگەڵ دەکاتەوە و دەبێتە بابەتێکی ئەدەبی، واتا لە ڕووداو دەبێتە ئەدەب، دانەرەکەی بە ڕۆشنبیری و بەهرەی خۆی شوێنی کەسەکان و دیالۆگەکەیان دادەڕێژێ و دەیکاتە توخمێکی ئەدەبی، بۆیە هەر بە خەیاڵ شیرازەی ناکات، بەڵکو دەبێ ئاگای لەڕاستییەکانیش بێت، بۆ ئەوەی جوانی دەربڕین لەسەرەوەی مەبەستەکانی تر بێت، کەم لەشاعیرانی کورد سوودیان لە فۆرمی لاوک وەرگرتووە، ئەوە نەبێ لەساڵانی هەشتاکاندا (شێرکۆ بێکەس) دواتریش (کەریم دەشتی، خالید جووتیار، سەعدوڵڵا پەڕۆش) جارێک ئەو بابەتە گفتوگۆی تێری لەسەر نەکراوە و پێویستە نموونەکان بخەینە بەر لێکۆڵینەوە، لە نهێنییەکانی چامەی لاوک نزیک نەبووینەتەوە، دەکرێت لەو بنەما جوانانەوە چامەی لاوک لێک بدەینەوە و لەگەڵ چامەی نوێ بەراوردیان بکەین و بیانکەینە بناغەی تەکانیکی دیکەی شیعری کوردی کە تام و چێژ و ڕەگ و ڕیشاڵی لەکەلەپووری ڕەسەن وەربگرێت، ڕووداو لەلاوک چەندێتی نییە، دەکرێت لە ڕووداوەکان تەوژمی پڕ هەست کردنی وشەکان، ئەوانەی دەبنە دەربڕی ناوەرۆکی کارەساتبار ئەو هەموو ڕووداوو کەس و شوێن و ڕووداوەی لەلاوکدا هەیە.

لە شیعردا چڕ دەبنەوە، چەشنی ئاماژەیی و لەهەندێکیان هێمایی دەبێت، بۆ دوورکەوتنەوە لە تەمبەڵی بیرکردنەوە و پڕ سۆزکردنی بێ واتا و داپۆشینی

جوانییەکان، ڕەزمی ناوەوە لەسەر بنەمای جۆری ڕووداو دەگۆڕێت و هەندێک جار ئەو شەپۆلە پڕ دەنگانە کز دەبێ، یان پڕ هەرا دەبێ، یان خاو دەبنەوە، ئەوە ڕەزمی گەردوونە لەدەربڕینی نهێنییەکانی گوتن، بۆیە لاوک ئەگەر جارێکی دیکە پێداچوونەوەی بۆ بکرێت، یان لەگەڵ ئامێرەکانی مۆسیقا بخرێتەوە بەرباری گوتن و پوختەکردن لەگەڵ ڕەگەکانی شیعریەک دەگرێتەوە، لاوک تەنیا پێداهەڵدان نییە، تەنیا وەسف نییە، یان هەر تراژیدیا بێت، لاوک هەموو کەلەبەرەکانی دەربڕینە لە زانینی نوێ بۆ ئایندە و تۆکمەکردنی دیالۆگ و جوانی دەربڕین لەگەڵ فۆرمی گونجاو بۆ ناوەرۆک دادەنێ ئەوە هەمان حاڵەتی شیعرە دەکرێت لاوک وەک بناغەیەکی درەوشاوەی کولتووری کوردەواری بۆ چامەی نوێ دابنێین.

(٦)

حەیران لەشێوەی پەخشانە شیعردایە، بەڵام شیعرییەت زاڵە، مێژوویەکی زۆر دێرینی لەگەڵ ڕابردووی پڕ هەستی مرۆڤی کورد هەیە، سنووری حەیران لە سنووری بابەتەکانی نزیک دەبێتەوە کە ناوچەی سۆرانە لەودیو تا مەهاباد دەچێ، بە پەرت و بڵاویش لە هەندێک شوێنی دیکە باری ڕۆمانسی و حەز و سێکسی هەولێرییانە لە ڕوانینی خود بۆ بەرجەستەکردنی دیمەن و فانتازیای خەیاڵ بۆ کەوی کردنی هەڵچوون، جۆرە شیعریکە لەبەرانبەر ڕووتکردنەوەی جەستە بەکاردێت، دانەر هەوڵ دەدات نهێنییەکانی بەینی خود و بەرانبەر ئاشکرا بکات، داوی هەستیاری بەینی خود و خواوەند جوانتر دەکات، بۆیە حەیرانبێژ وەک دانەری دەق هەوڵ دەدات جوانییەکان ڕاو بکات، پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لادەدات لە هەموو دیمەنەکان تەنیا دیمەنی جوانی ڕام دەکات، ئەو ڕاهێنانە دەرکردنی دیمەنی ناشیرینە لەبینایی مرۆڤ، لە حەیراندا هێما گرنگە بۆ واڵاکردنەوەی شێوە، یان بزرکردنەوەی ئەو ئەندامانەی ناویان لەگەڵ خەیاڵ لوول دراوە بۆ تەقسی پەرستن، یان کڕنووش بردن ئەوە کرۆکی حەیرانە و کاتی خۆی بۆ ئەوە دروست بووە کە سێکسی پێ بکرێ لەبۆ جۆشاندنی ئەڤین و هەڵچوون بۆ پیرۆزکردنی چێژ. کاتێک خود دەگاتە پلەی نێرڤانا.

ئەگەر بەراوردێکی وردی دەقەکانی حەیرانی هەولێر لەگەڵ دەقەکانی زەماوەندی پیرۆزی سۆمەریان بکەین، هەمان دیالۆگی مەبەستە پڕ جورئەتەکانی «ئینانا و دوموزی» دەبینین چۆن بۆ ئاوێزان بوون هەموو ئەندامەکانی لەش دەورووژێن و لە چاوەڕوانیدا پەرستگەی دەڕازێننەوە و خۆیان بە خۆشترین بۆن و نایابترین زەیت چەور دەکەن و دیالۆگی هاتن دەڵێن کە پڕە لە دەربڕینی ڕووت بۆ جووت بوون، ئەوە هەمان بیرکردنەوەی دەقی حەیرانیشە کە حەیران پیرۆز بووە، ڕیشاڵی دەگەڕێتەوە هەمان باری پەرستن و ڕوانین کە مرۆڤی هەولێری سەردەمانێک لەگەڵ تەقسی بەربڵاوی سۆمەر هاو هەست بووە، حەیران لەشێوەیدا زۆر پێش شیعری کلاسیکی کەوتووە، لە دەربڕین، شیعر بەشێکە لەزمانی پەرستن، ئەوەی حەیران بەرهەرای کردووە جارێک شاعیران بە هەموو جورئەتەکانیان نەیانتوانیوە خۆیان لێ بدەن، یان نەوێراون بە هەمان جورئەت خۆیان لێ بدەن، حەیران ئاماژەیە بۆ کەسی بەرانبەر، یان ڕووکردنە هێمایە بۆ ئەو شوێنانەی هەستی بەرانبەر دەورووژێنن. چڕکردنەوەی چەند مەبەستێکە لە ڕستەی شیعری کە ئەو جۆرە شیعرانە لە کەلەپووری کوردی زۆر پێش شیعری عەرووز کەوتووە ڕەزمی ناوەوە پێوەندی بەکێشی پەنجەوە نییە، فۆرمی حەیران فۆرمێکی ڕەسەنە، لەگەڵ ئەو فۆرمەی ئێستا جیایە، کە شیعری پێ دەنووسرێت، حەیران مەودایەکی فراوان دەداتە شاعیر بۆ بیرکردنەوە و پابەندنەبوون و خۆ دواندن و ئازادی دوایی لەگەڵ دەربڕینی بەرایی یەک دەگرێتەوە بۆ هۆشیاربوون لەوەی بزانن سەرەتا چی گوتووە، یان چۆن ئەو شەپۆلە پڕ هەرایە دەداتەوە دەنگی سەرەتا، ئەو سەرەتایە بۆ مێژووی حەیران پێویستە لێکۆڵینەوەی مێژوویی لەگەڵ بکرێت، هیچ نووسەرێک بەر لەمن بۆ ئەو پێوەندییە نەچووە، بۆجاری یەکەم ساڵی ٢٠٠٦ لە ڕۆژنامەی هەولێر بڵاوم کردەوە، کە دەقی حەیران لەسەر دەقی دیالۆگی زەماوەندی پیرۆز چڕۆی کردووە، ئەو بابەتە مێژووی حەیران لە هەولێر بۆ ٤٥٠٠ ساڵی بەر لە ئێستا دەباتەوە، دوا ڕۆژ لێکۆڵینەوەیەک و چەند دەقێک بەراورد دەکەم.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٧ هەولێر